

vao, doduše pod pseudonimom, u novonastalom etničkom novinarskom ratu pokušavajući argumentima pobijati protivnika, koji je poznao samo jezik tvreda.

Poslije prevrata 1918. godine značajnije Truhelke biva umanjeno. Od 1925. do 1931. preuzima posao na katedri arheologije na fakultetu u Skopju. Do smrti 1942. Truhelka je uglavnom vezan uz Zagreb. Valja istaći njegovu kritiku koja govori o tome kako je u Zagrebu nestalo spona kulturno-historijske tradicije, što je imalo negativnih konzekvenci. U nadahnutom pogovoru N. Majnarić-Pandžić (143.—148.) posebno piše o ignoriranjima koje je Truhelka doživio u jugoslavenskoj državi (1918.—1941.) ali i onima koja su nastavljena i u socijalističkoj Jugoslaviji. Ponovno tiskanje ove knjige još je jedan od brojnih pokazatelja koliko je bila teška sudbina određenih zaslužnih hrvatskih stvaralaca.

Autobiografsko djelo C. Truhelke, objavljeno prvi put 1942. godine, produbljuje i obogaćuje spoznaje — napose onaj dio koji obrađuje život BiH pod upravom dvojne monarhije. Iako treba uzeti u obzir uvijek moguću subjektivnost osobe pisca, značenje Truhelke i tragovi koje je on ostavio iza sebe dovoljan su razlog za čitanje *Uspomena jednog pionira*.

Stjepan Matković

*RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOG
FAKULTETA ZAGREB, sv. 25., Zagreb, 1992., 373 str.*

Potkraj 1992. godine izišao je 25. svezak *Radova Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*.

Znanstveni radovi i prilozi, objavljeni u ovom svesku, širokog su tematskog raspona i pokrivaju različita razdoblja i probleme hrvatske povijesti.

Lujo Margetić, u svojem radu »Vijesti iz vjerodostojnih i krivotvorenih isprava o provali Tatara u hrvatske primorske krajeve (1242.)« (5.—14.), obrađuje problem autentičnosti vijesti o provali Tatara u Hrvatsko primorje. Autor, na temelju analize isprava koje izdaje Bela IV., dokazuje kako u primorskim krajevima nije bilo većih ratnih okršaja kojima bi se smanjila borbena spremnost Tatara. Krivotvorene isprave, prema autoru, ne mogu biti dokazom boravka Tatara u našim krajevima. Ipak, darovnica Bele IV. iz 1260. godine, u kojoj se također govori o tatarskoj provali, donosi dragocjene podatke o odnosima unutar obitelji Krčkih knezova potkraj XIII. i tijekom XIV. stoljeća.

Robert Hajszan, »Gradišćanski Hrvati na vlastelinstvu 'Rohunac-Solunak' u XVI. stoljeću«, (15.—25.), pokušao je prikazati razvoj stanovništva u tri štokavska sela u južnom Gradišću od polovice XVI. stoljeća. Autor analizira hrvatska prezimena u urbarima iz druge polovice XVI. stoljeća. Na temelju podataka o porastu sesija, siromaha i novih kuća, autor utvrđuje vrijeme doseljavanja Hrvata štokavaca u sela Čajta (Schachendorf, Csajta), Čemba (Schandorf, Csem) i Vincejet (Dörnbach, Inced). Pitanje porijekla doseljenika ostaje neriješeno. Također nije pouzdano je li stanovništvo preseljeno ili dolazi dragovoljno. Autor najavljuje opširniji rad, u kojem će pokušati odgovoriti na ta pitanja.

Neven Budak, »Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u XVII. stoljeću« (27.—38.), daje pregled razvoja i obnove gradova uz granicu s Osmanskim Carstvom. Autor nas iscrpno upoznaje s literaturom, ali i upućuje na arhivske izvore o bujnom životu gradova tijekom XVII. stoljeća. U radu je pažnja usmjerena na razvoj uprave, ali i na gospodarski i kulturni život Križevaca, Koprivnice, Legerada i Varaždina. Rad predstavlja putokaz budućim istraživanjima cjeline života u gradovima XVII. stoljeća.

Nikša Stančić, »Od emigracije do Rakovice: Eugen Kvaternik i njegova koncepcija ustanka u Hrvatskoj 1871.« (39.—56.). Ovaj je rad posvećen Kvaternikovo koncepciji hrvatskoga nacionalnog ustanka kao krajiške bune vodene iz grada. Buna se u Rakovici 1871. godine, kako je ustvrdio autor, razlikuje i od europskih i od balkanskih nacionalnih ustanaka. Kvaternik je svoju koncepciju ustanka razradio za boravka u emigraciji. Autor razjašnjava zamršene vanjskopolitičke okolnosti u vrijeme Kvaternikova rada i put kojim je Kvaternik išao od odlaska u emigraciju do ustanka 1871. godine.

Mira Kolar-Dimitrijević je u radu »Kako se Trgovačko-obrtni muzej u Zagrebu pretvorio u Etnografski muzej (Povodom obilježavanja 140-godišnjice trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu)« (57.—72.), objavila rezultate svog istraživanja djelatnosti Trgovačko-obrtnog muzeja u Zagrebu.

Trgovačko-obrtni muzej je hrvatskoj privredi otvarao put u svijet i predstavljao njezinu sponu sa svjetskim privrednim krugovima. Autorica prati težak početak rada muzeja i njegovo postupno pretvaranje u etnografski i muzej kućne radinosti slavenskoga juga. Ovaj je rad značajan i stoga jer osvjetljava jednu od brojnih djelatnosti zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore.

Božena Vranješ-Soljan, »Pitanje takozvanog gradišćanskog koridora — hrvatsko gledalište« (73.—84.). Ovim je radom autorica razjasnila ideju koridora koji je trebao spajati novu češkoslovačku državu s novostvorenom Kraljevinom SHS. Ideja o koridoru od Bratislave do Varaždina, rođena je prema sudu autorice, vjerojatno već u vrijeme idejnog povezivanja praških i zagrebačkih sveučilištaraca, okupljenih u Naprednoj omladini. Gradišćanski Hrvati bili su protivnici ovoj ideji, jer je ona predstavljala za njih opasnost dijeljenja njihova etničkoga korpusa. Prijedlog o koridoru bio je izbrisan i iz dnevnog reda mirovne konferencije u Parizu.

Franjo Mirošević, radom »Dubrovačka milijunaška afera i njezin utjecaj na političke odnose u Dubrovniku od 1921. do 1922. godine« (85.—100.), osvjetljava prilike u Dubrovniku u vrijeme nakon završetka prvoga svjetskog rata. Dubrovački je Odbor Narodnog vijeća zaplijenio u studenome 1918. godine novac operativne blagajne austrougarske vojske u Skadru. Više članova dubrovačkog Odbora bilo je osumnjičeno za nezakonito prisvajanje novca Pflanzler Baltinove armije. Istraga, provedena tijekom 1919. godine, prekinuta je kraljevim ukazom kojim su osumnjičeni abolirani. Nakon toga započela je žustra polemika u tisku u Dubrovniku, Beogradu, Splitu, Sarajevu i Zagrebu. Osumnjičeni su zadržali svoje ključne državne i političke funkcije, a aferu su iskoristili za zaoštavanje sukoba s onima koji su se suprotstavljali velikosrpskoj i unitarističkoj koncepciji. Ova je rasprava vrijedan doprinos poznavanju političkih prilika u južnoj Dalmaciji nakon 1918. godine.

Ivan Očak, »Stjepan Radić i Rusija« (103.—122.). Autor je istražio četiri boravka Stjepana Radića u Rusiji, 1888., 1896., 1909. i 1924. godine. Ovaj je rad obogaćen i nepoznatim arhivskim podacima, koji pridonose boljem razumijevanju Radićeva doprinosa rusko-hrvatskim odnosima, od kraja XIX. stoljeća sve do 1924. godine.

Marijan Matićka je u svom radu »Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944.—1948.)« (123.—148.), iscrpno objasnio kronologiju, način donošenja i sistematizaciju propisa o vlasničkim odnosima. Ovaj je rad obu-

hvaćio ključno razdoblje promjena vlasničkih odnosa u komunističkoj Jugoslaviji, od 1944. do 1948. godine.

Dragutin Pavličević »Krajiško zadružno zakonodavstvo 1807.—1889.« (149.—162.), posvetio je pažnju razvoju zadružnog zakonodavstva na području Vojne krajine i civilne Hrvatske. Ovaj je rad dobra sistematizacija zadružnog zakonodavstva, ali i vrijedan doprinos poznavanju zadruga u XIX. stoljeću.

Od manjih priloga, treba istaknuti rad *Ivana Jurišića* »Život predijalaca s posjeda Pokupsko za vrijeme prve ekskorporacije (1784.—1793.)« (163.—166.). Pokupsko, posjed zagrebačke biskupije, bilo je 1784. godine stavljeno pod upravu Vojne krajine. Rad je posvećen sudbini predijalaca koji su prije ekskorporacije uživali povlastice.

Boris Olujčić u svom je prilogu »Razlike u metodološkom pristupu između dvije zbirke putopisa, 'Britanski putnici u našim krajevima' Zdenka Leventala i 'Na vratima istoka', Omera Hadžiselimovića« (167.—171.), posvetio pažnju putopisima kao vrijednim dokumentima vremena u kojem nastaju.

Rubrika »Građa« donosi pet priloga. *Nella Lonza i Zdenka Janeković-Römer*, »Dubrovački liber de maleficis iz 1312.—1313. godine« (173.—228.), objavljuju dubrovački sudski registar iz XIV. stoljeća kao prvorazredan izvor za proučavanje povijesti društva srednjovjekovnog Dubrovnika. *Lovorka Coralić*, »Mletački kondotijer XVII. stoljeća: Zadranin Marko Ponte« (229.—236.), bilježi oporuku kapetana Marka Ponte iz 1675. godine i izvadak iz notarskog dokumenta o diobi nekretnina obitelji Ponte u Zadru iz 1636. godine. U uvodu je autorica dala iscrpan životopis Marka Ponte. *Lovorka Coralić*, »Prilozi poznavanju životopisa zadarskog povjesničara Lorenza Fondre (1644.—1709.)« (237.—241.), upoznaje nas s životopisom jedne od najznačajnijih osoba zadarske prošlosti. U prilogu rada objavljen je i tekst oporuke Lorenza Fondre. *Ivan Jurišić*, »Izvjješće ugarskog Dvorskog vijeća Josipu II. o Ekskorporacijskoj komisiji« (243.—247.), govori o izvještaju Dvorskog vijeća Josipu II., kao važnom izvoru za proučavanje problema ekskorporacije imanja zagrebačke biskupije. *Damir Agičić* je u radu »Klub studenata povijesti Sveučilišta u Zagrebu (1925.—1941.)« (249.—262.) cjelovito prikazao rad Kluba studenata povijesti Sveučilišta u Zagrebu. U prilogu autor donosi sedam dokumenata koji svjedoče o burnoj povijesti Kluba i popis svih predsjednika u razdoblju od 1925. do 1941. godine.

U rubrici »Ocjene i prikazi« vrijedno je spomenuti prikaze novijih knjiga, rezultata istraživanja hrvatskih historičara. *Borislav Grgin* prikazao je knjigu *Ive Goldsteina* »Bizant na Jadranu«, Zagreb 1992. *Mira Kolar-Dimitrijević* dala je ocjenu knjige *Franka Miroševića*, »Počelo je 1918. ... južna Dalmacija 1918.—1929.« *Petar Strčić* je prikazao knjigu *Vladimira Žerjavića* »Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga. Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu«, Zagreb 1992.

U rubrici »Godišnjice«, *Dragutin Pavličević* je »Uz osamdesetu obljetnicu života dr. Miroslave Despot« (307.—309.) ukazao na golem doprinos Miroslave Despot hrvatskoj historiografiji.

U rubrici »In memoriam«, *Danica Božić-Bužančić* iskazuje posljednju počast preminulom hvarskom konzervatoru i povjesničaru, napisom, »Dr. Niko Duboković Nadalini, konzervator, povjesnik i arhivist« (311.—312.).

U ovom je svesku Radova, dvadesetoj obljetnici Zavoda za hrvatsku povijest (1971—1991.), posvećen poseban prilog. Glavni i odgovorni urednik ovog priloga je Ivo Goldstein, a urednik Mario Strecha.

Ivo Goldstein »U povodu dvadesete godišnjice Zavoda (Odjela) za hrvatsku povijest« (315.—319.), ukratko je prikazao rezultate dvadesetogodišnjeg rada

Zavoda. Također je bilo riječi i o današnjem ustroju Zavoda. Istraživači su danas okupljeni u trinaest projekata u kojima istražuju različite probleme hrvatske povijesti.

Mario Strecha uredio je »Bibliografiju radova članova i suradnika Zavoda za hrvatsku povijest (1981.—1991.)« (321.—355.). Prilog donosi i sažetke monografija objavljenih u razdoblju 1981.—1991. (356.—369.)

Ovaj svezak *Radova Zavoda za hrvatsku povijest* pokazao je zadovoljavajuću sliku znanstvene produkcije. Novim istraživanjima, ali i novim promišljanjima postojeće literature, znanstvene rasprave rasvjetljavaju niz različitih problema. Primjetan je i opseg radova koji donose građu.

Svakako je potrebno još više obrabiti istraživače, posebno u primjeni najnovijih metodoloških dostignuća. Metodološke novosti, primijenjene na izvornoj građi, donijele bi stanovito osvježenje postojećoj koncepciji *Radova*.

Boris Olujić

BALCANICA, STORIA, CULTURA, POLITICA,
br. 3.—4., Rim, 1992., 171 str.

Što sve rađa konjunktorna potreba za spoznajom suvremenih događanja na prostoru bivše Jugoslavije, novim je primjerom pokazala *Balcanica* 3/4, 1992., časopis tiskan u Rimu, kojem je odgovorni urednik i autor tekstova Antonio Jerkov. *Balcanica* svoje članke posvećuje povijesti, kulturi i politici balkanskog prostora, a najnoviji broj bavi se »tragičnim jugoslavenskim događajima«. Uredništvo koje potpisuje Jerkov, istodobno i jedini autor tekstova, ističe da upravo ovaj broj *Balcanice* želi stvari sagledati sa stajališta manje prisutnog u zapadnoj publicistici, te biti »onaj glas koji nedostaje«. A taj glas donkijhotovski poziva nacije da ponovno uspostave jednu novu »istinsku Jugoslaviju«, jer samo tako na ovom prostoru mogu opstati »male državnice« razjedinjene neprijateljstvima jednih protiv drugih. Ne namjeravamo autoru Jerkovu i časopisu *Balcanica* osporavati da na primjeru raspada bivše Jugoslavije provjeravaju vrijednost svojih povijesnih prosudbi, ali moramo ukazati da su isto tako dužni svoja stajališta, primjereno standardu znanstvenih i stručnih časopisa, potkrijepiti. Upravo to je ono čega se ne drži autor Jerkov nudeći nam pod okriljem struke sasvim određeni politički pragmatizam. Jednostrane i iskrivljene slike koje nudi Jerkov uglavnom su dug njegove strastvene zaokupljenosti nadnacionalnom idejom jugoslavenstva. Pođimo tragom glavnih stajališta autora Jerkova, koji nas, usput rečeno, ne obavezuju na stroge znanstvene ocjene.

Svoje prve stranice *Balcanica* je otvorila predsjedniku Makedonije Kiri Gligorovu, kojeg je Jerkov intervjuirao u Skopju u prosincu 1992. Jerkov je u Gligorovu našao smirenog sugovornika koji se s njim složio u nekoliko točaka, posebno o uzrocima raspada bivše Jugoslavije — nedostatak demokracije i sukob nacionalizama. Gligorov je govorio o problemima prisilne međunarodne izolacije Makedonije ali i o unutrašnjim političkim problemima, od kojih je jedan od važnijih pitanje kosovske etničke manjine. On je bio sasvim precizan u stajalištu da Makedonija priznaje prava manjina. Ali je isto tako